

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.67-11>

Борецька Н.П.

доктор економічних наук, професор
кафедри економіки та сфери обслуговування
Київський національний університет технологій та дизайну

Boretska Natalia

Doctor of Economics, Professor
of the Department of Economics and Services
Kyiv National University of Technology and Design

НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Борецька Н.П. Наслідки пандемії COVID-19 для туристичної галузі: світовий досвід. У статті розглянуто вплив наслідків пандемії на туристичну галузь. Окреслено важливість сектору подорожей і туризму в країнах світу. Досліджено негативні наслідки глобальної пандемії. Вивчено зарубіжний досвід наслідків пандемії на туристичну галузь, ураховуючи велику невизначеність, пов'язану з відновленням цього сектору; для адаптації до нової норми, безперечно, знадобиться інноваційна структурна політика. Систематизовано заходи, розроблені країнами для підтримання туристичної галузі. Зроблено висновки, що у цілому країни починають переорієнтовуватися на стимулювання розвитку внутрішнього туризму, який є менш залежним від глобальної коронавірусної кризи та карантинних заходів. Пандемія сприяла пришвидшеному впровадженню онлайн-форм і цифрових інструментів у наданні туристичних послуг, що дає змогу зменшити контакти під час взаємодії туристів та надавачів туристичних послуг. Визначено, що Україна має значний туристичний потенціал і можливості для розвитку внутрішнього туризму, стимулювання та підтримання якого сприятимуть поліпшенню іміджу країни на міжнародному рівні, допоможуть привабити іноземних туристів та мінімізувати втрати, спричинені пандемією.

Ключові слова: туристична галузь, пандемія, COVID-19, туризм, наслідки пандемії, перспективи, туристичний бізнес, інвестиції, мобільність, цифрові технології.

Борецкая Н.П. Последствия пандемии COVID-19 для туристической сферы: мировой опыт. В статье рассмотрено влияние последствий пандемии на туристическую отрасль. Обозначена важность сектора путешествий и туризма в странах мира. Исследованы негативные последствия глобальной пандемии. Изучен зарубежный опыт последствий пандемии на туристическую отрасль, учитывая большую неопределенность, связанную с восстановлением этого сектора; для адаптации к новой норме, безусловно, понадобится инновационная структурная политика. Систематизированы мероприятия, разработанные странами, по поддержанию туристической отрасли. Сделаны выводы, что в целом страны начинают переориентироваться на стимулирование развития внутреннего туризма, менее зависимого от глобального коронавирального кризиса и карантинных мер. Пандемия способствовала ускоренному внедрению онлайн-форм и цифровых инструментов в предоставлении туристических услуг, что позволяет уменьшить контакты при взаимодействии туристов и поставщиков туристических услуг. Установлено, что Украина имеет значительный туристический потенциал и возможности для развития внутреннего туризма, стимулирование и поддержание которого будут способствовать улучшению имиджа страны на международном уровне, помогут привлечь иностранных туристов и минимизировать потери, вызванные пандемией.

Ключевые слова: туристическая отрасль, пандемия, COVID-19, туризм, последствия пандемии, перспективы, туристический бизнес, инвестиции, мобильность, цифровые технологии.

Boretska Natalia. Consequences of the COVID-19 pandemic for the tourism industry: world experience. The importance of the travel and tourism sector in the world is outlined. The negative effects of the global pandemic have been studied: 100 million jobs are at risk; sharp and deep decrease in mobility; blockages and social distancing measures led to a sharp decline in service consumption, which was otherwise stable. The foreign experience of the consequences of the pandemic on the tourism industry has been studied, given the great uncertainty associated with the recovery of this sector, and an innovative structural policy will undoubtedly be needed to adapt to the new norm. The analysis of the tourism industry for 2020–2021 shows the long-term recovery of demand in the field of tour-

ism and the need to experiment with new financing mechanisms. It examines countries that seek to maintain social spending and change capital spending priorities to create jobs, at least temporarily, in non-tourism sectors such as agriculture and infrastructure development. The measures developed by countries to support the tourism industry are systematized. It is determined that in a pandemic, the attention of travelers has shifted to domestic travel or to nature and open spaces. Ukraine is no exception. It is concluded that, in general, countries are beginning to refocus on stimulating the development of domestic tourism, which is less dependent on the global coronavirus crisis and quarantine measures. The pandemic has contributed to the accelerated introduction of online forms and digital tools in the provision of travel services, which reduces contacts during the interaction of tourists and travel service providers. It has been determined that people are not comfortable traveling today and therefore, security agencies around the world need to do a fantastic job of developing protocols that have restored public confidence in travel. Ukraine has significant tourism potential and opportunities for the development of domestic tourism, the stimulation and maintenance of which will help improve the country's image at the international level, help attract foreign tourists and minimize losses caused by the pandemic.

Key words: tourism industry, pandemic, COVID-19, tourism, consequences of pandemic, prospects, tourism business, investments, mobility, digital technologies.

Постановка проблеми. Туризм є однією з найбільш постраждалих галузей через пандемію COVID-19. Дійсно, показник кількості міжнародних туристів у 2020 р. знизився на 84% порівняно з попередніми роками, згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). Показники діяльності туристичної галузі в 2021 р. теж не позитивні.

За останні два роки пандемія COVID-19 внесла свої корективи в процеси туристичної галузі, що на сучасному етапі є предметом активного обговорення серед політичних структур і представників бізнесу, науковців та в засобах масової інформації. Важливими питаннями є виявлення наслідків пандемії COVID-19 для туристичної галузі, їх адаптація до нових реалій, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку туристичної галузі в умовах пандемії розглядається у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: Г.В. Аппельт, С. Бугіль, Р. Дудяк, Я.А. Жаліло, С.В. Ковалівська, А. Головка, Л. Погребняк, Р. Сущенко, А.О. Филипенко, В.В. Химинець та ін. Зважаючи на те, що пандемія триває, суб'єктам туристичної галузі й надалі доводиться шукати шляхи боротьби за утримання частки туристичного ринку, знаходити нові методи підвищення своєї конкурентоспроможності, постійно підвищувати якість і безпеку туристичних послуг. Саме тому актуальним постає питання подальшого дослідження сучасного стану та перспектив діяльності туристичної галузі, але з урахуванням нових викликів, зумовлених пандемією коронавірусу.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення наслідків пандемії COVID-19 для туристичної галузі, їх адаптації до нових реалій, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. До COVID-19 туристична галузь стала одним із найважливіших секторів світової економіки, на неї припадало 10% світового ВВП і понад 320 млн робочих місць у всьому світі.

До 2019 р. сектор подорожей і туризму виріс майже до надто великих розмірів, щоб зазнати невдачі для багатьох економік. Проте глобальна пандемія, перша свого масштабу в нову епоху взаємопов'язаності,

поставила під загрозу 100 млн робочих місць, багато в мікро-, малих і середніх підприємствах, де зайнята висока частка жінок, які становлять 54% робочої сили (за даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO)) [11].

Основною ознакою пандемії коронавірусу стало різке та глибоке зниження мобільності, що спричинило спад туризму, торгівлі туристичними послугами та споживання нерезидентами. Блокування та заходи соціального дистанціювання призвели до різкого зниження споживання послуг, що за інших умов було стабільним.

За останні два роки країни, залежні від туризму, відчули негативні наслідки кризи набагато більше, ніж інші країни. Послуги з інтенсивним контактом, ключові для секторів туризму та подорожей, непропорційно постраждали від пандемії і будуть продовжувати боротися, поки люди знову не відчують безпеку масових подорожей [1].

По всьому світу – від білих піщаних пляжів Карибського басейну, Сейшельських островів, Маврикію та Тихого океану до захаращених вулиць Бангкока й широких національних парків Африки – країни борються з тим, як заманити відвідувачів, уникаючи нових спалахів інфекції. Рішення варіюються від залучення надбагатих людей, які можуть перебувати на карантині на своїх яхтах, до запрошення людей залишитися на період до року і працювати віртуально, насолоджуючись тропічним видом [2].

Аналітики, науковці, бізнесмени, провівши аналітичні дослідження сучасних статистичних даних наслідків пандемії, стверджують, що надходження від туризму в усьому світі не відновляться до рівня 2019 р. аж до 2023 р. У першому півріччі 2020 р. кількість туристів у світі скоротилася більше ніж на 65% із майже зупинкою з квітня 2020 р. порівняно з 8% під час світової фінансової кризи [1].

Світова економіка скоротилася на 4,4% в 2020 р. Шок в економіках, залежних від туризму, буде набагато гіршим. Реальний ВВП серед африканських країн, які залежать від туризму, скоротився на 12%. Серед залежних від туризму країн Карибського басейну зниження досягло 12%. У тихоокеанських островних країнах, таких як Фіджі, реальний ВВП скоротився на приголомшливі 21% у 2020 р. [1].

Наслідки пандемії руйнівно вплинули на робочі місця у світі. Так, у Сполучених Штатах, на Гавайях,

до серпня 2020 р. зникало кожне шосте робоче місце, а у Флориді, де туризм становить до 15% доходів штату, чиновники заявили, що для відновлення галузі знадобиться до трьох років [3].

Серед країн G20 сектор гостинності та подорожей становить у середньому 10% зайнятих і 9,5% ВВП, а частка ВВП досягає 14% і більше в Італії, Мексиці та Іспанії. Згідно з нещодавнім документом МВФ, шестимісячний збій діяльності може безпосередньо знизити ВВП на 2,5–3,5% у всіх країнах G20 [3].

У зв'язку з поширенням коронавірусу по всьому світі в багатьох залежних від туризму країнах пандемія практично зупинила галузь. Після успішного припинення локальної передачі вірусу влада знову відкрила свої країни для іноземних туристів, але тим не менше кількість прибутків скоротилася майже на 90% порівняно з попередніми роками, що припинило життєво важливий потік державних доходів.

Так, Барбадос увійшов у кризу з хорошими економічними засадами в результаті підтримуваної МВФ програми економічних реформ, яка допомогла стабілізувати борг, нарощувати резерви та консолідувати його фінансову позицію безпосередньо перед початком кризи. МВФ розширив програму розширеного фінансування приблизно на 90 млн доларів, або приблизно на 2% ВВП, щоб допомогти профінансувати бюджетний дефіцит, що виникає в результаті різкого падіння доходів від діяльності, пов'язаної з туризмом, і збільшення витрат, пов'язаних із COVID [3].

З іншого боку світу, Сейшельські Острови, країна, яка вступила в кризу з аналогічної позиції сили, все одно має виклик, щоб повернутися до середньострокової фінансової стійкості без значної підтримки. Незадовго до початку кризи уряд відновив міжнародні резерви та зміцнив свої фінансові позиції. Незважаючи на це, триваюча пандемія дуже сильно вдарила по острівній державі в Індійському океані, оскільки доходи від туризму впали, а витрати, пов'язані з COVID-19, зросли [1].

Вивчаючи зарубіжний досвід наслідків пандемії на туристичну галузь, ураховуючи велику невизначеність, пов'язану з відновленням цього сектору, для адаптації до нової норми, безперечно, знадобиться інноваційна структурна політика.

За два роки пандемії можна говорити, що криза стала постійним шоком. У всьому світі країни, що залежать від туризму, працюють над фінансуванням широкого спектру політичних заходів, щоб пом'якшити вплив падіння доходів від туризму на домогосподарства та підприємства. Застосовано грошові перекази, гранти, податкові пільги, підтримку нарахування заробітної плати та гарантії позик. У деяких випадках банки також припинили виплату кредитів. Деякі країни зосередили підтримку на неформальних працівниках, які, як правило, зосереджені в туристичному секторі та є дуже вразливими.

Аналіз індустрії туризму за 2020–2021 рр. свідчить про багаторічне відновлення попиту у сфері туризму та про потребу експериментувати з новими механізмами фінансування.

Консалтингова фірма McKinsey & Company проаналізувала пакети стимулів у 24 країнах на загальну суму 100 млрд доларів прямої допомоги туристичній галузі та 300 млрд доларів допомоги іншим секторам, які

мають значну участь у туризмі. Найбільше пряме стимулювання було у формі грантів, списання боргу, допомоги малим і середнім підприємствам та авіакомпаніям. Фірма рекомендує нові способи підтримки галузі, включаючи механізми розподілу доходів між готелями, які конкурують за той самий сегмент ринку [4].

Заходи, розроблені в країнах, щодо поліпшення стану та підтримки туристичної галузі подано в табл. 1.

Світова криза за останні два роки висвітлює важливість туризму як шляху розвитку для багатьох країн для зниження рівня бідності та поліпшення їхньої економіки. У країнах Африки на південь від Сахари розвиток туризму був ключовою рушійною силою для подолання розриву між бідними та багатими країнами, при цьому в країнах, залежних від туризму, у середньому реальний ВВП на душу населення з 1990 по 2019 р. зростав на 2,4% – значно швидше, ніж в інших галузях [1].

Деякі країни намагаються зберегти соціальні витрати та змінити пріоритети капітальних витрат, щоб створити робочі місця, принаймні тимчасово, у нетуристичних секторах, таких як сільське господарство та розвиток інфраструктури.

Тим не менше криза розглядається як можливість поліпшити галузь у середньостроковій та довгостроковій перспективі за рахунок більшої цифровізації та екологічної стійкості. UNWTO заохочує підтримку навчання працівників із метою формування цифрових навичок для використання цінності великих даних, аналітики даних та штучного інтелекту. Відновлення має використовуватися для підвищення ефективності використання енергії та води в галузі, управління відходами та сталого джерела харчування [1; 3].

Безперечно, сучасний стан туристичної галузі вимагає пристосування до нової норми. Оскільки негайний вплив карантину та стримуючих заходів послабився у другій половині 2020 р., країни почали шукати баланс.

У нову еру віддаленої роботи такі країни та території, як Барбадос, Естонія, Грузія, Антигуа і Барбуда, Аруба та Кайманові Острови, пропонують нові довгострокові дозволи, які в деяких місцях тривають до 12 місяців, щоб залучити іноземних відвідувачів [1].

Японія, де з 2013 по 2018 р. кількість міжнародних прибуттів збільшилася втричі, наприкінці жовтня 2020 р. почала скасовувати закриття кордонів для мандрівників із деяких країн. Щоб забезпечити відновлення туризму після пандемії, робочий документ МВФ рекомендує уряду продовжувати тенденцію пом'якшення візових вимог, залучати відвідувачів із міських центрів до менш населених регіонів країни та доповнювати повернення туризму покращенням трудових ресурсів та туристичної інфраструктури [4].

Всесвітня рада з туризму та подорожей у звіті про майбутнє індустрії зазначила, що пандемія перемістила увагу мандрівників на внутрішні поїздки або на природу та відкриті місця. Подорожі переважно «почнуться мандрівниками, які менш схильні до ризику, і ранніми мандрівниками – від мандрівників пригод і туристів до серфінгістів і альпіністів» [5].

Подорожі на дозвіллі призведуть до повернення в сектор туризму та подорожей. Ділові подорожі, важливе джерело доходу для готелів та авіакомпаній, можуть мати постійні зміни або можуть повертатися лише поетапно, залежно від близькості, причини подо-

Таблиця 1

Заходи, розроблені в країнах для підтримки туристичної галузі

Країна	Заходи
Литва, Латвія та Естонія	Відкрили свої кордони для громадян країн одна одної, створивши балтійську «бульбашку подорожей»
Італія, Ісландія, Литва та Республіка Корея	Затвердили ваучери на поїздки, видані урядом і надані сім'ям для внутрішніх поїздок
Франція	Змінила умови скасування бронювання подорожей, дозволивши замінити відшкодування кредитною купурою або ваучером на еквівалентну суму, що діє на майбутню послугу; клієнти можуть вимагати повернення грошей за невикористані путівки через 18 місяців
Китай	Проведено ринкове дослідження для прогнозування частки внутрішнього туризму в загальному туристичному попиті. Туристична діяльність заохочується в кожній із провінцій
Ізраїль	Розроблено віртуальні онлайнві екскурсії місцями та визначними пам'ятками по всій країні, щоб стимулювати бажання подорожувати та зберігати відкладені екскурсії в пам'яті людей
Боснія та Герцеговина, Грузія, Угорщина, Ісландія, Ізраїль, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Таїланд і В'єтнам	Підготували рекламні та маркетингові кампанії, розробили нові продукти для залучення міжнародних туристів та підтримання розвитку внутрішнього туризму
Японія	Представлено надзвичайний економічний пакет, який включає нову субсидію на суму понад 10 млрд дол. США як знижки та путівки споживачам, тим самим підтримуючи туризм, транспорт, продовольчі послуги та бізнес-заходи для негайного відновлення після пандемії.

Джерело: складено на основі [1; 2; 5]

рожі та сектору. Зрештою, повернення туризму, ймовірно, залежатиме від того, що буде глибоко особистим рішенням для багатьох людей, оскільки вони зважують ризик захворіти та необхідність подорожі. Приватний сектор, який підтримується деякими залежними від туризму країнами, розробляє глобальні протоколи для різних туристичних галузей, включаючи заклик до більш швидкого тестування в аеропортах, щоб підвищити довіру до подорожей.

В Україні внутрішній туризм набув піку популярності ще в 2007 р., тоді 4,62% осіб загального населення країни подорожували в межах країни. Різкий спад відбувся у 2008 р. у зв'язку зі світовою економічною кризою, проте найгірше значення він отримав у 2014 р., лише 0,71%, через нестабільну соціально-економічну та політичну ситуацію в країні. За даними мобільних операторів, улітку 2020 р. попит на внутрішній туризм в Україні значно зріс [6].

У цілому країни починають переорієнтовуватися на стимулювання розвитку внутрішнього туризму, який є менш залежним від глобальної коронавірусної кризи та карантинних заходів. Пандемія сприяла пришвидшеному впровадженню онлайн-форм і цифрових інструментів у наданні туристичних послуг, що дає змогу зменшити контакти під час взаємодії туристів та надавачів туристичних послуг.

Поки науковці шукають адекватну «препаратну відповідь» на новітній виклик XXI ст., уряди багатьох країн намагаються стимулювати національну туристичну галузь, яка у різних європейських країнах становить від 9% до 23% ВВП. Уряди країн миттєво відреагували на необхідність мінімізувати економічні наслідки пандемії COVID-19, узявши за основу два загальних підходи з опанування ситуації: перший спрямований на забезпечення доступних кредитних

ліній для бізнесу, а другий – на відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань. Більшість країн орієнтується на обидва підходи. Держави з більш розвиненою економікою та вищим кредитним рейтингом покладаються здебільшого на доступні лінії кредитування, усвідомлюючи, що саме це дасть змогу відновити конкурентоспроможність національної економіки у максимально стислий термін.

Решта країн, не маючи іншого виходу, покладаються більшою мірою на відтермінування сплати податкових і боргових зобов'язань, що може призвести в довгостроковій перспективі до негативної ланцюгової реакції в економіці (тривалий дефіцит бюджету, проблеми із загальною платоспроможністю).

Висновки. Провівши дослідження за темою, можна зробити висновок, що в умовах пандемії майбутнє туристичної галузі сильно залежить від компаній, які надають стійкі та інклюзивні товари та послуги. Тому діяльність зосереджена на п'яти сферах діяльності: безперервному професійному навчанні, підприємстві, створенні інфраструктури для стійкого туризму, адаптованості у часи кризи та стійкості, включаючи такі сфери, як збереження природи та збереження культурної спадщини. Аналіз ситуації з коронавірусом за останні два роки свідчить, що людям некомфортно сьогодні подорожувати, тому агентствам безпеки по всьому світу необхідно провели фантастичну роботу з розроблення протоколів, які повернули довіру громадськості до подорожей.

Україна має значний туристичний потенціал і можливість для розвитку внутрішнього туризму, стимулювання та підтримання якого сприятимуть поліпшенню іміджу країни на міжнародному рівні, допоможуть привабити іноземних туристів та мінімізувати втрати, спричинені пандемією.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня туристична організація (UNWTO) : офіційний сайт. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 15.10.2021).
2. Міжнародний валютний фонд : офіційний сайт. URL: <https://www.imf.org/ru/Home> (дата звернення: 01.11.2021).
3. International tourism and COVID-19. The World Tourism Organization (UNWTO). URL: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid> (дата звернення: 03.11.2021).
4. McKinsey & Company: COVID Response Center Supporting an inclusive recovery. URL: <https://www.mckinsey.com/about-us/covid-response-center/home> (дата звернення: 25.10.2021).
5. Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC). URL: <https://forbes.ua/tags/vsesvitnya-rada-z-podorozhey-i-turizmu-wttc> (дата звернення: 03.11.2021).
6. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень / Я.А. Жаліло та ін. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).

References:

1. Vsesvitnja turystychna orghanizacija (UNWTO): oficijnyj sajт. Available at: <https://www.unwto.org/> (accessed 15 October 2021).
2. Mizhnarodnyj valjutnyj fond: oficijnyj sajт. Available at: <https://www.imf.org/ru/Home> (accessed 01 November 2021).
3. International tourism and COVID-19 // The World Tourism Organization (UNWTO). Available at: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid> (accessed 03 November 2021).
4. McKinsey & Company: COVID Response Center Supporting an inclusive recovery. Available at: <https://www.mckinsey.com/about-us/covid-response-center/home> (accessed 25 October 2021).
5. Vsesvitnja Rada z podorozhey i turyzmu (WTTC). Available at: <https://forbes.ua/tags/vsesvitnya-rada-z-podorozhey-i-turizmu-wttc> (accessed 03 November 2021).
6. Zhalilo, Ya.A., Kovalivsjka, C.V., Fylypenko, A.O., Khymynecj, V.V. ta Gholovka, A.A. (2019) Shhodo rozvytku turyzmu v Ukrajinі v umovakh pidvyshhenykh epidemichnykh ryzykiv: analitychna zapyska Nacionaljnogho instytutu strateghichnykh doslidzhenj [online]. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf> (accessed 15 October 2021).